

nár C. Pál az épületet műteremmel bővítette. Ma benne a leszármazottai által vezetett Molnár C. Pál Múterem és Lakás-múzeum működik.

Ménesi út 70. Épült 1916-ban. A két háború közt a Herz szalámigyár vezérigazgatójának villája.

Ménesi út 71. A Magyar Népköztársaság korszakában Karinthy Ferenc villája.

Ménesi út 75. Vitéz Szathmáry Zoltán orvos, egyetemi c. rk. tanár, a Bábaképző Intézet igazgatója számára épült 1941–42-ben ifj. Lechner Jenő tervei szerint.

Ménesi út 77. Bozsik József válogatott futballista és olimpikon 1960-as években épült villája.

Ménesi út 79. Mészáros Ági színművésznő 1950-es években épült villája.

Irod.: DR. HORVÁTH László, CSILLAG Péter, KAMPÓS Jenő és KOSTKA SCHULEK Veronika személyes közlései; JANKOVICS Norbert, *A gellérthegyi villák és lakóépületek műemléki inventarizációja*, ms., készült a Gellérthegyvédő Egyesület megbízásából, 2010; *Emmausz kápolna. Historia domus*; Budapest térképek: 1884, 1903, 1923/1927. HALÁSZ Imre, *Egy leűnt nemzedék* (Huszonnegyedik közlemény), *Kerkapoly Károly*, Nyugat, 1911, 22. sz.; *Budapest Lexikon*, II, főszerk. BERZA László, Bp., 21993, 129; FERKAI András, *Buda építészete a két világháború között*, Bp., 1995; DÉRY Attila, *Házak, emlékek, alkotók. Építészettörténeti séta a Szentimrévárosban és környékén*, Szentimrévárosi Egyesület, 1999; PAIS Dezső, *A Horváth Jánossal társalkodó Pais Dezső, avagy tükörcserepek egy ötvennégy esztendő együttlét emlékeiből*, Irodalomismeret, 2002, 3–4. sz.; VINCENCIA nővér, *Vincés nővérek hazánkban. Száz éves a magyar rendtartomány*, Új Ember, 61(2005), 39. sz. (szept. 25.); BIZZER István, *A Szent Imre-kultusz és a modern magyar szakrális művészet 1930–1950 között*, in *Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének 1000. évfordulója alkalmából*, szerk. KERNY Terézia, Székesfehérvár, 2007; SÜLE Ágnes Katalin, *Az Eötvös Collegium épülete, in Lustrum*, ed. László HORVÁTH et al., Bp., 2011; *Warga László*, in *Magyar Életrajzi lexikon*; http://en.wikipedia.org/wiki/Carlos_the_Jackal (2011.09.08.).

Entz Géza Antal

Miksa István (Diód, Alsó-Fehér m., 1691. aug. 19.–Székesfehérvár, 1734. ápr. 17.)

Jezsuita szerzetes, tanár, újlatin költő. Három évig (1716–19) tanított költészet-tant a →kolozsvári jezsuita egyetemen. Kolozsvári kapcsolatait azonban később is megtartotta, hiszen 1726-ban ott jelentette meg *Dictator Apollo* c. költészettani szabálygyűjteményét. Fő műve a *Laurea prima Martis Austriaci Saeculi Septimi supra Decimum, Duce Serenissimo Francisco Eugenio, Sabaudiae Principe, et Salutii Comite, etc. [...] Ad Petro-Varadinum secundo contra Ottomannos Marte parata...* (Kolozsvár, 1717) c. könyv, amely libellus promotionisként jelent meg a szerző neve nélkül, amidőn 1717. jún. 3-án Endes János professzor elnöklete alatt az egyetem általa vezetett humanista, azaz költészeti évfolyama megszerezte a bábékoszorús (baccalaureus) fokozatot. (A mű kiadását hét hallgató szponzorálta, öt székelyen kívül egy máramarosi német és egy brassói szász.) A frissen avatottakhoz intézett előszóban a szerző Ovidius *Metamorphoses* c. művének első könyvéből veszi a merész mitológiai háttérrel, Apolló és Python történetét: ugyanis az isten egyrészt az özönvíz után a sárból nap-sugarak erejével megeremtette a sárkányt, majd ugyanő, mikor a kőből újrateremtett emberi faj ellen fordult, nyilaival le is terítette. ~ értelmezése szerint a frissen felavatott hallgatókat Apolló ugyanakkor avatja fel a tudomány és művészetek szolgálatára, mikor – ezúttal sokkal szentségesebb Osztrák Marssá változva – ő maga semmisíti meg az egész keresztény világ pusztulására fenekedő oszmán fenevadat. A tárgyválasztás igazolja, hogy az erdélyi magyar →jezsuiták különösen érdekelték voltak az 1716-os, Savoyai Jenő hg. által vezetett törökellenes hadjárat megénekelésében, hiszen azáltal, hogy a fővezér minden erejét a délvidékre összpontosította, gyakorlatilag védtelenül kényszerül hagyni Erdélyt, amelyet így el is ért az utolsó, Moldva felől érkező tatárjárás katasztrófája. Ennek történetileg is értékes dokumentuma egy olyan verses kiadvány, amelyet a jezsuiták ugyanerre a

baccalaureusavatásra adtak ki (lásd: Roth Simon, *Threni Daciae a Morte, et Marte suscitati*, Kolozsvár, 1717).

Az ajánlás után következő argumentum, vagyis tartalmi összefoglalás közmondássá formálja azt, amit az előbb mitikus célzással hangsúlyozott a szerző: *Corruptio unius, Generatio alterius* (magyarul: az egyik dolog romlása egy másik dolog keletkezése). Ugyanis alig kötött békét egymással a nyugati és keleti császárság – vagyis nem sokkal a karlócai béke után –, midőn lezárult a spanyol örökösödési háború, a török felrúgta a békét és (Velece birtokaira támadva) magát Itáliát akarta leigázni. Az igazhitű világ azonban nem tűrte az erőszakot, és ezért újra kitört a háború. Ez tehát a Kolozsvári Múzsza anyaga, hiszen ő megszokta, hogy diadalmeneteken vegyen részt.

A részben hexameterben, részben disztichonban – vagyis heroikus és elégiikus metrumban – írott mű egyértelműen drámai szerkezetű, három részből áll, ezek három felvonásnak feleltethetők meg. Egyértelműsíti ezt a kolozsvári jezsuita évkönyv idevonatkozó bejegyzése is, amely ugyan címet nem tartalmaz, de a bejegyzés alapján kétségtelenül e művel azonosíthatók a poétai osztály deklamációi. Tehát oratóriumszerűen előadott, vagyis szereplőkre osztva elszavalt latin iskoladrámával van dolgunk. Az első felvonás tartalma: Mars Ottomannicus haditanácsot tart, és hadat üzen az egész kereszténységnek, de elsősorban Itáliának. E célból kiküldi a ciklopszokat és furiákat, hogy háborgassák a keresztény világot. Meghallván ezt, a Genius Christianitatis a hívők pusztulását siratja, megpróbálja őket megóvni, és ezért a Mars Austriacushoz – azaz VI. Károly császárhoz – követet küld segítségért. Kérése meghallgatásra talál. A szultán (vagyis a Mars Ottomannicus), elődei korábbi, elsősorban mo.-i győzelmeire hivatkozva, újraindítja a harcot Róma ellen. Az első tanácsos, Achilles Turcicus úgy véli, hogy a németek most élvezik a békét, tehát itt az alkalom az olaszok megtámadására. Hízelgőleg csatlakozik ehhez Ulysses Turcicus is. A harmadik

tanácsos, Chalcas viszont ellenzi a hadjáratot, hiszen rémes, jóslat erejű álmában a sasok legyőzték a Holdat. A szultán azonban lehurrogya, és pokolbeli segítőt hívja. Mars Austriacus, miután elfogadta a kihívást és segítséget ígér a kereszténységnek, Jenő herceget nevezi ki fővezérré, alvezéreit pedig Heistert, Pálffy és Prajner. Ők is haditanácsot tartanak. A legfontosabb, hogy kitűzik Temesvár visszavételét fő hadicélul. A császár a zentai diadalra emlékeztetve tüzei fel lelkesedésüket.

A második felvonás első jelenete (protasis) Andromédát mutatja be, sziklához bilincselve, zsákmányul felkínálva a tengeri szörnynek, akit végül mégis megszabadít Perseus. (Itt bizonyára díszletek is szerepelhettek.) Androméda deklamációjában szépen elmagyarázza azt is, hogyan érthető az allegória: az öt lenyűgöző bilincsek a bűnöket jelképezik, mégpedig szülőanyjának bűneit, hiszen ő maga ártatlan. Az előrebocsátott mitológizálást a második jelenetben (apodosis) előbb a Genius Christianitatis keserve követi, hexameterben; őt azonban megvigasztalja a Mars Austriacus biztató fellépése, és ezért – immár disztichonban – átcsap reménykedő ujjongásba.

A harmadik felvonásban a Genius Romanus Mars Austriacusnak (aki már nem is a császárral, hanem – legalábbis részben – Savoyai Jenővel vehető azonosnak) győzelmeiért kitüntetését, azaz kardot és sisakot nyújt át. (Az epizód alapja nyilván az lehetett, amikor Savoyai Jenő Pozsonyban átvette a pápától küldött feszületet és kalapot.) Ezután az egyes országokat és tartományokat megszemélyesítő szereplők – Austria, Italia, Hungaria, Dacia, Dalmatia és Schlavonia – ünneplik megszabadítójukat, hosszú dicsőítő szavalatokban. Ausztria deklamációja tartalmazza a legtöbb Vergilius-utalást: úgy magyarázza a háború eseményeit, mint ahogyan Aeneas az eposz második énekében felismeri a trójai háború jeleneteit az épülő karthágói templom festményein. Magyar vonatkozásként ez a szereplő emeli ki Pálffy vitézségét. Italia szavalatába kerül

viszont Erdély veszedelme, vagyis a tatárok rettenetes betörése a Hargita és az Olt között. Egy bibliai utalással oldja meg Italia, hogy kifejezhesse: csodás megmenekülését Isten rendkívüli kegyelmének és beavatkozásának köszönheti; a Savoyai vezette keresztény sereg győzelmét nem kisebb csodához hasonlítja, mint amikor az Úr angyala elpusztította Szanherib király Jeruzsálemet ostromló seregét (Királyok 2. könyve, Izaiás próféta). (Nagyon érdekes, hogy a költő →Zrínyi Miklós is használja ezt a bibliai allúziót egy levelében.) A győzelem nagyságát csak fokozza, hogy a legyőzött Mars Ottomannicus is még egyszer színre lép, Krisztust káromló szavait azonban Mars Austriacus a torkára fojtja. Figyelemre méltó Hungaria szaválata. Felemlegeti ugyanis hajdani nagyságát, vitézségét és az általa szült Héroszokat, akik a keresztény hitet védelmezték. Majd jött a török rabság kora, de végül használt a Szűzanyához való könyörgés, a császár felszabadította az egész országot, amelyet immár körben szabad hegyei öveznek, ezekből fonhatja koronáját. Mars Austriacus kissé érdesen megjegyzi azt is, hogy addig nem lehet tökéletes Hunnia felszabadítása, amíg a kálvinizmus (Debrecina Domus) meg nem tér az ősi hithez. Dacia ujjongása nagyon óvatos; saját megmenekülését, valamint Temesvár visszavételét csak a teljes háború végeredménye, vagyis a római hitnek a török pogányság fölött aratott győzelme szempontjából értékeli. Mivel Róma megmenekült, ezért áll a második Trója, tehát akármit csácsogjanak is a Múzsák, Hector él és Achilles halott!

A művet hat epigramma zárja, amelyek a hat deklamáló ország örömét foglalják egy-egy chronosztichonos epigrammába. Ezeket nyilván kivilágított emblematicus feliratok képviselheték a színpadon. Például idézhetjük az Erdélyre vonatkozó darabot, ha a római számmokként értelmezett nagybetűket összeadjuk, itt is, mint a többiben, soronként kijön az 1717-es évszám: „Dacia / DaCia fVnestIs gaVDens sIbI traDIta

CiPpIs, / hoC tIbI DeVInCtI flgIt aMorIs opVs.” Ez a dátum nem csupán a költemény megjelentetésének, hanem a háború második felvonásának éve is, hiszen 1717. máj. 14-én indította el a front-ra Savoyai Jenőt III. Károly, Bécsben, vezéri pálcá helyett keresztet nyújtván át neki, e szavakkal: „Ő, a Megfeszített legyen a legfőbb vezér, te parancsainak végrehajtója; az ő vezérlete alatt győzni fogsz.” A gyémánttal kirakott feszület talapatán e szavak állottak: „Jesus Christus, Generalissimus.” És a hadműveletek 1717. június közepén meg is kezdődtek a Temes és a Duna között.

Irod.: VÁRADY Gábor, *Savoyai Jenő és a Nándorféhvár elleni hadjárat I–II*, Hadtörténelmi Közlemények, 8(1894); SZINNYEI, VII, 1902; STAUD Géza, *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai, I, 1561–1773*, Bp., 1984; SZÖRÉNYI László, *Az erdélyi jezsuita latin epikus költészet a XVIII. században*, in Uő, *Önfilozofia*, Bp., 2010.

Szörényi László

„Mit búszulsz, kenyeres...”

17. sz.-i magyar vers. Több változatban fennmaradt, később *Buga Jakab énekeként* is emlegetik.

Műfaj- és eszmetörténeti szempontból is jelentős. Ez utóbbit jól fémjelzi Varga Imre véleménye: „A nyomorba került embernek költészetünkben ez az első teljesen világi, minden vallásos vigasztalás nélküli ábrázolása, reális, néha már naturalisztikus módon mutatja be a szegénylegény állapot nyomorúságát [...] költészetünk elvilágiasodásának dokumentuma.” Mivel ez a mondat ott található minden általa gondozott kiadásban, noha nem mindig ugyanazt a változatot közli, a megállapítást bizonyosan mind-egyikre érvényesnek tekintette.

A kéziratos másolatok tanulmányozása alapján ettől eltérő vélemény fogalmazható meg. A 18. sz.-i másolatokra az RMKT számozását követve utalunk (Varga Imre VI.-ként számba vesz egy 1800 táján megjelent ponyvanyomtatványt is), s ezt kiegészítve VII.-ként tárgyaljuk az azóta Küllös Imola jóvoltából előkerült *Lőcsei énekeskönyvet* (Stoll,